

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

NYHEDSBREV NR. 53, SEPTEMBER 2019

ISSN: 1904-1233

REDAKTØRENS SPALTE

Kære læsere! Velkommen til en ny heraldisk sæson og nyhedsbrevet for september. Konferencen i Oslo er vel gennemført og nyhedsbrevet bringer nogle glimt derfra. Vi minder om, at bidrag til Antti Matikkalas Legat er meget velkomne, så unge heraldikere kan få glæde af de tiltænkte stipendier. Der er programmer for flere af de heraldiske foreninger, debatoplæg om heraldisk terminologi, omtale af nye bøger og lidt heraldik fra nær og mest fjern. Tak for alle bidrag og send gerne nye til ct.von.christierson@webspeed.dk.

Carl-Thomas von Christierson

INDHOLD

- S. 1: REDAKTØRENS SPALTE OG NYE MEDLEMMER
- S. 2: SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA OG OSLOKONFERENCEN
- S. 6: ANTTI MATIKKALAS LEGAT, HERALDISK SELSKABS PRIS och
ÅRETS NORDISKA KOMMUNVAPEN
- S. 7: DANSK HERALDISK SELSKAB
- S. 8: SUOMEN HERALDINEN SEURA - HERALDISKA SÄLLSKAPET I FINLAND
- S. 9: SOCIETAS HERALDICA LUNDENSIS
- S. 10: SVENSKA HERALDISKA FÖRENINGEN
- S. 12: VÄRMLANDSHERALDIK, OM BLASONERING OG TERMINOLOGI
- S. 14: SERBIENS VAPEN
- S. 15: NYE BØGER
- S. 19: EN HERALDISK KORSTOL

VELKOMMEN TIL FØLGENDE NYE MEDLEMMER:

Michael Cruz Donoso, Oslo, Norge
Einar H. Esrason, Stadur, Ísland
René Køhrsen, Hillerød, Danmark

Billeder fra konferensen i Oslo i maj med tak til KaareSeeberg Sidselrud

ANTTI MATIKKALAS LEGAT

Till hedrandet av ordenshistoriker och styrelsemedlem i SHS Antti Matikkalas minne står Societas Heraldica Scandinavica och Académie Internationale d'Héraldique (AIH) bakom inrättandet av "Antti Matikkalas legat". Tanken är att samla in ett grundkapital varifrån stipendier till unga heraldiker kan utbetalas i syfte att bidra till deras deltagande i internationella heraldiska kongresser och kollokvier.

Styrelsen för SHS har på sitt senaste möte beslutat att bidra till legatet med 10 000 DKK, och övriga heraldiska föreningar i Norden förväntas också bidra. Styrelsen uppmanar enhälligt alla som vill stödja initiativet att till SHS konto i respektive länder betala in ett belopp. Märk betalningen "Antti Matikkalas legat" och anför ditt namn. Alla som bidrar senast den 31 december 2019 kommer – om man inte anger att man vill vara anonym – att införas i den adress som sedan överlämnas till Anttis familj. Bidrag mottas självfallet också efter detta datum. SHS, AIH och troligen även de finska heraldiska föreningarna kommer att utse en kommitté som beslutar om tilldelning av stipendier.

Danmark

Giro: kortartnummer 01, konto 6112374. Danske Bank, giro 611-2374.

Danske Bank, reg.nr. 1551, konto 6112374.

Finland

Danske Bank, giro 800014–70842890

Norge

DNB giro 78 740 598 391

Sverige

Plusgirot 89 62 96-1

HERALDISK SELSKABS PRIS och ÅRETS NORDISKA KOMMUNVAPEN

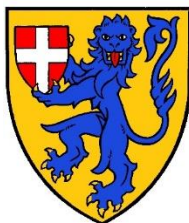
Styrelsen i SHS har på sitt styrelsemöte den 17 augusti 2019 beslutat att inrätta Heraldisk Selskabs pris. (Det har tidigare funnits beslut om att inrätta ett annat pris med samma namn men det har aldrig utdelats.)

Heraldisk Selskabs Pris ska delas ut till någon som gjort betydande insatser för att samla och sprida kunskaper av stor betydelse för nordisk heraldik. Det kan t.ex. vara fråga om ett livsverk eller ett genomfört projekt, och även om det kan handla om ett enstaka nordiskt land ska utfallet vara till nytta för nordisk heraldik som helhet. Priset ska delas ut på de nordiska heraldiska konferenserna. Beslut kommer att fattas sent på året före en heraldisk konferens, och det kommer dessförinnan att finnas möjlighet att nominera kandidater. Priset består av ett diplom.

Styrelsen i SHS har samma dag beslutat att utse Årets nordiska kommunvapen. Vi kan därigenom lyfta fram en kommun som använder sitt vapen på ett bra sätt, men vi kan också uppmärksamma ett kommunvapen för dess heraldiska förtjänster. Utmärkelsen ska normalt överlämnas på International Heraldry Day den 10 juni.

Styrelsen avser att på sitt möte den 30 november – 1 december 2019 besluta om Årets nordiska kommunvapen 2020. Motiverade nomineringar tas emot fram till den 1 november 2019 på sekretariat@heraldik.org.

Martin Sunnqvist

DANSK HERALDISK SELSKAB

SOCIETAS HERALDICA DANICA

DANSK AFDELING AF *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*

PROTEKTOR: HANS KONGELIGE HØJHED PRINS JOACHIM

AKTIVITETER 2019-2020

Foredrag:

Sted: Alle foredrag foregår i Rosenborgs foredragssal, Øster Voldgade 4B - over gården. Indgang via porten Øster Voldgade 4B. Præcist fremmøde, *porten låses kl. 19:20*.

Pris: 50 kr. pr. foredrag, der betales kontant. Lige penge bedes medbragt. Alternativt kan der betales 150 kr. for fem foredrag (oktober-marts) ved indbetaling til selskabets konto (Danske Bank 1551-3719354025). Dette tilbud gælder kun for medlemmer af SHS.

Tirsdag 29. oktober 2019 kl. 19.30

Museumsinspektør, cand.arch. Peter Kristiansen:

Anetavler med ambitioner – om lånte fjer og andet godt....

Tirsdag 26. november 2019 kl. 19.30

Arkivar, heraldisk konsulent, cand.mag. Ronny Andersen:

Fake news og honnête ambitioner i Griffenfelds våbenføring

Tirsdag 28. januar 2020 kl. 19.30

Adjungerad universitetslektor, jur.dr. Martin Sunnqvist:

Hur grevarna tog hertigkronan och friherrarna grevekronen. Utvecklingen av de svenska rangkronorna.

Tirsdag 25. februar 2020 kl. 19.30

Cand.scient. Steen Clemmensen:

Symbolkredse - fiktive våbener til inspiration

Tirsdag 31. marts 2020 kl. 19.30

Elizabeth Roads, Snawdoun Herald, Secretary to the Order of the Thistle:

Scotland – is it really heraldry?

Generalforsamling afholdes torsdag den 14. maj 2020 og efterfølges af jubilæumsmiddag. Mere i et kommende nyhedsbrev.

I serien Studia Heraldica är nedanstående finskspråkiga föredrag planerade under hösten. De hålls i Vetenskapens Hus, Kyrkogatan 6, 00170 Helsingfors i sal 404, och är öppna för allmänheten och avgiftsfria. Se vidare på hemsidan <http://www.heraldica.fi/fi>

12.9.2019 kl. 18.30 – 20.00, wikipedist Miku Malinen:
Heraldiikka Wikipediassa, Heraldik i Wikipedia

17.10. kl. 18.30 – 20.00, arkitekt, konstnär Kalevi Karlsson:
Tarinoitua kouluvuosien vaakunainnostuksestani, Berättelser om mitt vapenintresse under skolåren

21.11.2019 kl. 18.00 – 20.00, heraldiska konstnär Harri Rantanen:
Seuran syyskokous ja syyskokousesitelmä, *Vaakunan suunnittelu*, Sällskapets höstmöte och höstföredrag:
Planering av et vapen

FACEBOOK

På Facebook opretholder Bernard Juby en Ex Libris gruppe, *Heraldic Bookplates*. Bernard Juby inviterer alle interesserede til at følge gruppen.

DANSKE ADEL SVÅBENER ON-LINE

Det danske Rigsarkiv har scannet de originale kilder til adelsvåbener i perioden 1671 til cirka 1912, nemlig protokollerne med kopier af udstedte adels-, friherre- og grevepatenters tekst og tegninger. Endnu mangler to protokoller at blive lagt på Arkivalier Online, men det er intet mindre end fantastisk, at man nu kan tilgå protokollerne online:

<https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=21638474&fbclid=IwAR2UMq-vB51w0V-cAF4fCH75t8zZstuVMbvnc58vjd4ADM2YOTWeU2ocM#404511,74893689>

ADDENDA ET CORRIGENDA

Av artikeln om Drottning Sophies antavla i Nykøbing klosterkyrka i förra nyhetsbrevet framgick, att den utvalda prins Christian var drottningens son, det skall naturligtvis vara sonson.

SOCIETAS HERALDICA LUNDENSIS

Program ht 2019 – vt 2020

Heraldisk lunch återupptas fredag 6 september på Gamla franska, Saluhallen, Mårtenstorget 1, Lund, kl. 11.30. Därefter samma tid och plats första fredagen i månaden.

Seminarierna nedan hålls på Juridicum, Lilla Gråbrödersgatan 4–6, Lund.

ONSDAG 25 september 2019 kl. 18.15 / XXXIX:

Henric Åsklund: En översikt över olika former för vapenregistrering i Norden

MÅNDAG 21 oktober 2019 kl. 18.15 / XL:

Martin Sunnqvist: Skandinavisk Vapenrullas uppkomst och utveckling samt dess koppling till Societas Heraldica Scandinavica

TORSDAG 21 november 2019 kl. 18.15 / XLI:

Martin Sunnqvist: Framtagandet av Malmö stads vapenflagga, och annan heraldisk konst i Malmö stadsarkiv

Någon gång under vecka 51: julbord / XLII:

Vi återkommer med detaljer om dag, tid och plats

Ronny Andersen: Fake news og honneste ambitioner i Griffenfelds våbenføring

MÅNDAG den 13 januari 2020 kl. 18.15 / XLIII:

Martin Sunnqvist: Utvecklingen av de svenska rangkronorna. Hur grevarna tog hertigkronan och friherrarna grevekronan

Nedanstående dagar är preliminära.

TISDAG den 11 februari 2020 kl. 18.15 / XLIV:

ämne ännu ej fastställt

MÅNDAG den 9 mars 2020 kl. 18.15 / XLV:

ämne ännu ej fastställt

Någon gång under våren 2020: Utflykt till Krapperup och Brunnby, samarrangemang med Dansk Heraldisk Selskab

MÅNDAG den 6 april 2020 kl. 18.15 / XLVI:
ämne ännu ej fastställt

MÅNDAG den 4 maj 2020 kl. 18.15 / XLVII:
ämne ännu ej fastställt

ONSDAG den 10 juni 2020 kl. 18.15 / XLVIII: International Heraldry Day
ämne ännu ej fastställt

SVENSKA HERALDISKA FÖRENINGEN

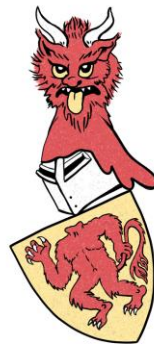
24–25 augusti var det släktforskardagar i Borås dit 5000 besökare väntades. Svenska Heraldiska Föreningen var på plats för att berätta om heraldik och släktvapen. Men SHF var inte de enda heraldiker som medverkade. Inte mindre än två förtjänstmedaljörer (Lennart Wasling och Inga von Corswant-Naumburg) och två årsmötesföreläsare (Lennart Palm och Anna-Lena Hultman) var med bland de totalt 25 föreläsarna. Dessutom fanns såväl Magnus Bäckmark (Svensk släktkalender), Göran Mörner (Riddarhuset) och Thomas Falk (Hexon) på plats, så den heraldisk närvaron var ovanligt stark detta år.

För detta tillfälle har SHF även tagit fram en reklamfolder *Släktvapen. En levande tradition från medeltiden till idag*, som på ett mycket enkelt sätt berättar om hur man ska göra för att ta sig ett släktvapen. Texten har Jesper Wasling skrivit och för illustrationerna står Ronny Andersen, Magnus Bäckmark, Thomas Falk och Davor Zovko. Omslaget gjordes av Pontus Rosenqvist. Foldern är tänkt som lekmannens introduktion till heraldiken och vill visa hur alla har rätt att ta ett vapen, hur man kan gå till väga då man funderar på hur skölden skall se ut och hur heraldik fungerar bäst. Därtill vill Svenska Heraldiska Föreningen presentera sig själv och tipsa varför man bör bli medlem. Foldern finns att ladda ner på heraldik.se i både en lågupplöst och i en högupplöst version.

Förutom reklamfoldern hade SHF bokförsäljning och rådgivning kring heraldiska vapen, framför allt hur man ska göra ett eget. Databasen Källan presenterades också som ännu en viktig källa för genealogerna att känna till och söka i.

Jesper Wasling

Släkt- vapen

En levande tradition
från medeltiden
till idag.

Adel eller ofrälse,
man eller kvinna,
person eller organisation:
Alla får ta sig en vapensköld.
Läs mer om hur det går till.

RIDDARHUSETS VAPENSKÖLDAR I NYTT LJUS

I samarbete med Riddarhuset arrangerar SHF ett heldagssymposium på Riddarhuset söndag 10 november, preliminärt kl. 10-16. Deltagaravgiften är 100 SEK och då ingår en enklare lunch på plats, samt kaffe och kaka på eftermiddagen.

På symposiet belyses Riddarhusets vapensköldar utifrån historiska och konstnärliga perspektiv. Bland talarna återfinns ett flertal av författarna till bokverket Riddarhusets vapensköldar, däribland Magnus Bäckmark som talar om heraldikens historiska utveckling, Ann Grönhammar om exotica i vapensköldar, Martin Sunnqvist om rangtecken och Leif Ericsson om vapenmåleriets tekniker. Sista anmälningdag är 31 oktober 2019. Mer information och anmälan på www.heraldik.se och www.riddarhuset.se

HERALDIK OCH VAPENSKÖLDAR

Kallar Jesper Wasling sin blogg. Den skall inte vara vetenskaplig eller akademisk, men i stället fokusera på folkbildning, berätta och fånga upp alla därute som har ett gryende intresse för heraldik. Läsaren skall bli bekant med heraldikerna innan de ens vet att de finns. Nu lanseras ett nyhetsbrev som förhoppningsvis blir långlivat.

Se <http://waslingmedia.se/>

Trafikverket byter ut felaktiga vägmärken efter heraldisk påtryckning. Den Lundabaserade värmlandsheraldikern Martin C. E. Asker har under en rad år uppmärksammat den felaktiga skyltningen vid E18 på gränsen mellan Karlstad och Kristinehamn. Under sommaren ledde en fråga till Trafikverket om ytterligare en felaktig skylt, denna gång på gränsen mellan Munkfors och Hagfors, att frågan uppmärksammades av lokalmedia. Trafikverket medger att man varit ”lite väl tillmötesgående” mot kommuner som velat använda sin logotyp istället för kommunvapnet och att skyltarna kommer att bytas ut successivt i samband med framtida underhållsarbete. Värmlands Heraldiska Sällskaps ordförande Fredrik Höglund bjöds in till P4 för att kommentera händelsen.

<https://wermlandsheraldik.wordpress.com/2019/08/21/felskyltat-i-radio-varmland/>

Fredrik Höglund

OM BLASONERING OG TERMINOLOGI

SHS er som bekendt i gang med en revision af Jan Ranekes *Nordisk Heraldisk Terminologi* der udkom i 1987. Heraldiske eksperter i de nordiske lande arbejder med dette, og arbejdet evalueres jævnligt og tages op i bestyrelsen, senest nu i august. Enkelte sider er publiceret på SHS hjemmeside, se <https://heraldik.org/ny-nordisk-heraldisk-terminologi/>. Blasonering og terminologi er altid til diskussion, og her har Steen Thomsen været aktiv og på sin hjemmeside lagt sine synspunkter frem, se <http://www.danbbs.dk/~stst/blasonering.htm>

Til nyhedsbrevet har vi fået nedenstående smagsprøve og inviterer alle til at deltage i diskussionen:

Rokke

Her er ikke tale om en spinderok eller en flad bruskfisk. Ordet har en betydning, der kun forekommer i udenlandsk heraldik. I dansk heraldik er de to små slægter Dan og Skiernov [II] blevet beskyldt for at føre rokke i skjoldet.

Ordet 'rokke' kommer fra persisk og betegner en skakbrik: tårnet. Det hedder på persisk 'ruk' som betyder en stridsvogn, på fransk 'roc'. Af det persiske navn på brikken kommer navnet på det specielle træk med ombytning af kongen og tårnet: Rokade. Skakspillet brikker fandtes i mange varianter, i dag

kender vi kun een, og vores tårn er et middelalderligt borgtårn med skydeskår. Rokken indgår i sydlandsk heraldik (Italien, Frankrig) og er en keglestub med rund krave og et par krumme 'ører', jeg skal ingenlunde kloge mig på hvad det har at gøre med en stridsvogn.

Kilder: Wikipedia (flere sprog), Rolland.

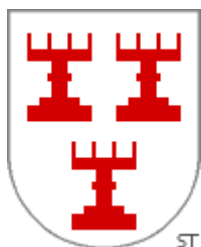

Rokke, skak-tårn.

Den jyske slægt Dan fører 3 røde lysestager i sølv. Hvis de er sjustet tegnet eller udhugget, kan de godt ligne sydlandske skak-tårne, altså med lidt god vilje.

Det gamle *Lexicon over adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne* beskriver våbnet som 'tre røde rokkes af et skakspil'. Det er nok et citat fra før 1650 af Axel Urne (1578-1653) i hans afhandling om Viffert Seefelds 32 aner (PHT 1913. s 222). Både Thiset (NDA) og Achen skriver spillebrikker.

Af de 6 bevarede Dan-segl viser de 3 klart lysestager, mens to er svære at tolke - det sidste er bare ulæseligt (DAS II nr. H.XLV.3-8). Lysestagerne ses desuden på flere ligsten med våben-agnetavler (Abildgaard nr. 453, 470, (478), 490, 536), og på et par alterstager i Tolstrup Kirke i Vendsyssel (Abildgaard nr. 410). De er skænket af en Dan og forsynet med hans våben, så på alterstagerne ses lysestagerne.

Dan.

Ergo: Dan førte ikke rokkes. Rokkes (skakbrikker) kendes ikke i dansk heraldik.

Den jyske slægt Skiernov [II] fører tre røde ruder i sølv, ruderne aftrappede med 2 trin. Aftrappede ruder er velkendte i udenlandsk heraldik - herunder svensk, her har vi det ene eksempel på dansk jord, det andet er Posse.

Lex. adel. Fam erklærer at Skiernov fører Rokkes. I NDA og DAA skriver Thiset: Murstabler ('rokkes'). Han har næppe haft noget kendskab til rokkes (ud over dem i fiskeriet og dem i garnproduktionen), for i DAS II placerer han dem i kapitlet Bygningsdele. Achen sætter både 'murstabler og 'rokkes' i gåseøjne. Hvordan stabler man forresten mure?

Skiernov [II].

Ergo: Skiernov [II] førte overhovedet ikke rokker, det er en misforståelse.

Så i dansk heraldik gælder: rokkerne har gjort deres forvirring, rokkerne kan gå.

Steen Thomsen

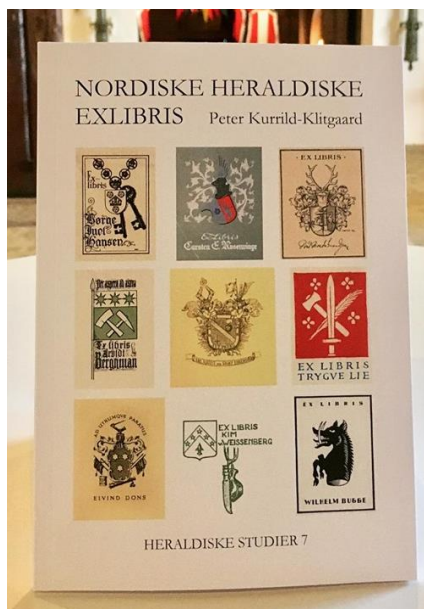
REPUBLIKEN SERBIENS VAPEN

Som det hittas på en länstol i St. Michael katedralen i Beograd
och i en gatubutik med T-skjortor utanför Hotell Moskva.

NYE BØGER

Peter Kurrild-Klitgaard: *Nordiske Heraldiske Exlibris*, Heraldiske Studier nr. 7 udgivet af Societas Heraldica Scandinavica, København 2019.

I anledningen af at Societas Heraldica Scandinavica (Heraldisk Selskab) i 2019 fejrer sit 60-års jubilæum, udkom under den 10. Nordiske Heraldiske Konference i Oslo *Nordiske Heraldiske Exlibris*. Bogen er et udvalg af heraldiske bogejermærker tilhørende personer eller kunstnere i de nordiske lande, først og fremmest siden 1959, og der er lagt særlig vægt på at de har eller har haft tilknytning til selskabet. Udvalget er foretaget af professor Peter Kurrild-Klitgaard der var selskabets formand 2009-2018.

Tanken har været at anskueliggøre kvaliteten, spændvidden og udviklingen indenfor brugen af våbenskjolde og lignende i bogejermærker gennem de seneste 60 år, og dermed præsentere både kendte og mindre kendte kunstnere, såvel som kredsen af bogejere.

Det er der kommet en fortrinlig publikation ud af som viser hvilken interesse og udbredelse der stadig er af Ex Libris. Trykkeriet Høgenhoff Media i Oslo har ud fra de indsamlede bogejermærker udført små mirakler for at lade det enkelte lille kunstværk fremtræde så klart som muligt, et arbejde der åbenbart ikke har været lige nemt hver gang. Det ses tydeligt i skarphed og tegning, hvor der især blandt de ældre bogejermærker med mange detaljer er eksempler på de vanskeligheder der har måttet tages højde for, når der nu engang ikke kan ændres på streg, papirvalg og den oprindelige trykning, et forhold der også tages op i forordet. I sidernes layout er det tydeligt at der er tilstræbt en gennemgående enhed og dermed læsevenlighed, øverst navn på ejeren, derunder det afbildede Ex Libris og nederst oplysninger om ejer, kunstner, årstal for fremstillingen, indskrifter og baggrunden for våbenet i det omfang det er kendt. Her ville oplysninger om det enkelte Ex Libris størrelse have været en fordel. Det er tydeligt at en del bogejermærker enten er forstørret eller formindsket, og dermed mangler den parameter i sammenligningen af de mange Ex Libris, der viser hvordan ejeren har tænkt sig proportionerne og samspillet mellem bogejermærkets forskellige dele, detaljer i våben eller våbener, papir, farver, trykstil, etc. Ex Libris er kleinkunst og størrelsesforholdene bliver derfor ekstra vigtige.

Det kan undre, at når der er lagt vægt på Ex Libris tilhørende personer med tilknytning til SHS, at en del bogejermærker så aldeles mangler denne tilknytning. Blandt andet omslagets forside har eksempler på dette. Denne er til gengæld meget vel udført med en smuk sammenstilling af forskelligheden blandt Ex Libris.

Der har efter udgivelsen været en glædelig interesse for den lille jubilæumsbog, både i de nordiske lande, andre europæiske lande og endda USA, så markedsføringen har været effektiv. Deltagerne i jubilæumskonferencen i Oslo stod i første række ved udgivelsen. Men så er bogen også ganske gedigen med sit fokus på heraldik som kunst og med eksempler på fremragende og kraftfulde bogejermærker gennem 60 år.

Nordiske Heraldiske Exlibris bestilles via order@heraldik.org og koster 80 danske kroner for medlemmer og 100 kr. for andre. Forsendelse kommer til.

Carl-Thomas von Christerson

Riddarhusets vapensköldar I-III, utgivna av Sveriges Riddarhus med vapenbeskrivningar av Magnus Bäckmark och vapenfotografier av Gabriel Hildebrand. Essäer av Magnus Bäckmark, Inga von Corswant-Naumburg, Claes Ellehag, Leif Ericsson, Ann Grönhammar, Märta Holkers, Kaj Janzon, Henrik Klackenbergl, Oscar Langenskiöld, Göran Mörner, Carl Michael Raab, Jan Samuelson, Thomas Småberg, Martin Sunnqvist och Jesper Wasling. Beställning via Riddarhusets webbutik <https://www.riddarhuset.se/butik/butik/>. Pris SEK 2.100,- inkl. kassett och 1.800 exkl. kassett. Leveranskostnader tillkommer.

Den 18 juni utgavs det länge väntade trebandsverket *Riddarhusets vapensköldar*. Här presenteras de 2331 vapen målade på, i långt de flest fall, kopparplåtar och hängande i Riddarhussalen på Sveriges Riddarhus, de tidigaste från 1600-talet. Denna recensent tvekar inte ett ögonblick på att kalla de tre banden ett enastående heraldiskt verk, inte endast för att så många vapen nu görs tillgängliga i sitt naturliga sammanhang, utan också för det högklassiga utförandet och de nyskrivna artiklarna där heraldiska specialister belyser verkets tema från olika vinklar. Inget har sparats för att hålla en hög kvalité, stadig inbindning, kraftigt papper, sidornas matta yta som låter färger och heraldiska figurer framträda tydligt och klart, professionellt tagna bilder och därtill en lång rad nyttiga och välskrivna textbidrag. Ny forskning omkring vapenmålarerna presenteras, ett område som hittills har behandlats relativt summariskt. Alla vapen visas i färg och kan studeras i detalj.

Magnus Bäckmarks vapenbeskrivningar är kortfattade, precisa och koncentrerar sig på det heraldiska, vapnets innehåll, och endast till en viss grad på den som antagit vapnet eller fått det förlänat, alltså genealogiska förhållanden, helt nödvändigt för att inte verket skall växa till oöverskådlig. Om vapenplåtarnas baksida visar sig gömma på överraskningar och detaljer omkring vapenplåtens historia är de medtagna. I sin inledning redogör Magnus Bäckmark för principerna i verkets uppbyggnad och vapenbeskrivningarna och hänvisar till ordförklaringen i band tre för den som har behov. Likaledes har han i varje band skrivit om den heraldiska utvecklingen i Sverige, band ett fram till 1654, band två den karolinska tiden och band tre från Frihetstiden och fram, följande bandens naturliga uppdelning. Med andra ord innehåller band ett vapen från slutet på 1200-talet till adlade år 1654 och drottning Kristinas abdikation, band två från 1654 till 1720 då drottning Ulrika Eleonora abdikerade och band tre vapen för adlade under kung Fredrik av Hessen och fram till 1902 och Sveriges sista adlade person, upptäcktsresanden Sven Hedin. Varje band innehåller även slutkommentarer med ytterligare uppgifter om plåtarna och vapnen. Vid varje sköld anges ättens namn, nummer och värdighet (adlig, friherrlig eller grevlig), år för introduktion, sköldens storlek och konstnärens namn i fall det är känt. Principen är att vapnen visas i tidsföljd eller den tidpunkt då vapnets bildinnehåll fastställdes. Finns, som på äldre vapen, variationer används den där huvuddelen av sköldemärket är fastslaget.

Polhem

Adliges ätt nr 1514 · Intr. 1719

Christopher Polhemmar (född 1661) var son till en handelsman från Pommern som försökt driva garverier i Nysyugu i Tingstäde socken på Gotland. Christopher visade sig ett uppfinningsfullt välet för eftervärlden gjorde honom känd som «den svenska mekanikens fader». I sköldebrevet framhålls att han lyckats laga det astronomiska uret i Uppsala domkyrka som snart ställs i över hundra år, och inrättat tvåkolliga nyttiga uppfordringsverk i gravor samt att han höll på med en fartygsdocka i det fasta berget under djupa vatten vid Karlskrona. För dessa och andra förtjänster utnämndes han 1716 till kommerseråd och adlades med namnet Polhem.

Sköldens röda häft innehåller fyra balkar* («Ränder») av silver. I det blå fältet syns ett gyllene «Theorem Pythagoricum» (en illustration av Pythagoras sats, en av matematikens mest kända sats). I fältets ginstam* («Chef»), som är av guld, visar sig en hälsarm (svarta) med två blå tvygder («Bänders») som hänger på en svart vägstång över en blå hypomoklion («Hypomocleon», stödpunkt under en hävstång). Ur hjälmen uppstiger ett kront lejon av silver som på (med) den högra ramen håller ett rött hus med en «Meridian» («Meridien», horisont) och «Solar-linse» på. Färgerna är silver och blått. Upphovsmannen till förlagan till Riddarhusets målning har av orden meridian och horisont

Bildtexterna här ovan visar hur hjälmsprydsdelen är återgiven dels i sköldform i Rikeregistraturen, dels i Cederströms 1746 tryckta vapenbok. Det är en giltig här de fyra tornerna ska illustreras tillsammans på ett västigt sätt.

Joffarna är en fana som står i en ställning (fot) på ett underlag. Termen möter i sköldebrevet från 1662 för Granatenburg, nr 761. Bilden visar hur de sex joffarna i det vapnet är återgivna i Riddarhusets målning.

förvillats att tro att en joffaglob ska vara med på huset. Någon sådan står det dock inget om i sköldebrevet. En polarlinje är en rät linje av en viss typ och en svinkel är ett kilformigt utsnitt.

I den vänstra ramen håller lejonet en proportionsskäl («proportional-Circel») av silver med hjälp av inmatningen, vars ben är graderade, kan man andra längder proportionellt vid ritning.

Silverbalkarna mot röd bakgrund och det kront lejonet anknyter till en idé om att skölden skulle härstamma från en österrikisk friherre som Polheim som bytt namn till Polhammar – detta uppges i den genealogi som Christophers son Gabriel 1714 lämnade in till Riddarhuset. Friherren skulle ha levt i Ungern (där Christophers far ska ha fött) och lärt från flytt med sin familj till Pommern på grund av religionsförbölje. Det som styrkas av arkivkällor är att Christophers far Wolf Christoph, som dör upp i Väby 1654, använde namnet Polhammar och hade ett bomärke i ett tegel, vilket tyder på att han inte hade något vapen. Föreställningen om ett höglidigt ursprung har troligen uppkommit genom att man har veptröckt vapnet för friherrarna som Polheim i Siebenachsers vapenbok, tryckt 1605. Där är stamvapnet återgivet just i form av fyra silverbalkar i ett rött fält (stamvapnet hade annars formen sju gånger styckad* i silver och rött). Det kront lejonet står i fält 2 och 3 i den friherrliga ättens kvadrerade* sköld (som har stamvapnet i fält 1 och 4).

Dessa tre inledande centrala artiklar pekar på vapenbruk och stilistiskt inflytande från utlandet men först och främst på de heraldiska konstnärerna. Genom komparativa stilanalyser av vapenmålningarna och vapentexternas karaktärsdrag identifierar Magnus Bäckmark 65 okända och 16 namngivna konstnärer. Under den första perioden attribueras långt den största delen av vapenplåtarna till Johan Assman från Tyskland, och under den andra perioden identifieras 15 okända konstnärer vid sidan om Ambrosius Hedengran verksam från senast 1684 till in på 1730-talet. Liksom Assman blev Hedengran stilbildande för efterföljare, men vapenplåtarna visar också hur de under verksamheten utvecklade deras målarteknik och förnyade sina stilistiska drag. Bäckmark påvisar också hur vapenmålare Johan Assmans stil har utgjort förlagan till kopparstickaren Wolfgang Hartmans vapenschabloner i Henrich Keyzers vapenbok från 1650. Överraskande nog visar det sig också, att under nyare tid har målats sköldar för ätter som inte tidigare haft någon. De största stilvariationerna ses självfallet i band tre då konstriktningarna avlöser varandra från 1700-talets dominerande rokokko över den gustavianska stilen till de många ny-stilarna under 1800-talet.

Det konsthistoriska innehållet suppleras i band två av Inga von Corswant-Namburgs artikel 'Fåglar i skölden', Märta Holkers artikel 'Gripen- ett bevingat väsen från Asiens öknar', Magnus Bäckmark som skriver om Elias Brenners funktion som vapenrådgivare under stormaktstiden och vidare Ann Grönhammar som skriver om 'Excotica i den svenska adelns sköldar'. Också band tre innehåller konsthistoriska bidrag, Jesper Waslings artikel 'Sköldar för vetenskapsmän och konstnärer', Carl Michael Raab som skriver om simpliciteten som ideal för gustaviansk heraldik, Oscar Langenskölds artikel om vapenmålaren Lars Bolander och slutligen Leif Ericksons två bidrag 'Riddarhusköldarna ur ett konstnärligt perspektiv' och 'David Friefelt – en konstnärlig betraktelse'.

Det är synnerligen förtjänstfullt att den konstnärliga sidan på detta sätt nu dragits fram. Men även den historiska sidan lyfts fram. Riddarhusgenealog Göran Mörner ger en bakgrund till vapensköldarnas historia, bland annat orsaker till att 741 introducerade ätter saknar sköldar, några fall av uteslutna ätter, stulna eller borttagna sköldar och skrafferade vapen. Dessa historiska anmärkningar suppleras av Thomas Småberg, Kaj Janzon och Henrik Klackenbergs artiklar om medeltidens adel och frälse, vapensköldar och sköldebrev. Nämnas skall också artiklarna om heraldik på kinesiskt porslin och huvudbaner och anvapen skrivna av Nordens främsta specialist på just huvudbaner, Inga von

Corswant-Naumburg och slutligen Ann Grönhammar som i ytterligare en artikel går närmare in på signeter och lacksigill. För samtliga artiklar gäller att de sobert och klart beskriver sina ämnen utan tyngd av vetenskaplighet eller notapparatur, alltså i hög grad läsvärda för en stor läsarkrets bland Riddarhusets ätter och en övrig heraldisk och historisk intresserad publik.

Utvalda vapensköldar visas på helsidor, de övrigas placeringar på sidorna växlar beroende på texternas längd. Där sidorna inte fylls ut helt har placerats små vignetter med förklaringar på heraldiska termer, ett enkelt och mycket lämpligt förfarande, dock borde möjligheten för större variation ha utnyttjats, nu repeteras flera av termerna både två och tre gånger i stället för att andra tas fram. Korrekturläsningen har givetvis varit omfattande, men i ett så stort verk kan småmalörer knappast undvikas. I band ett, s. 32 anges överste Carl Göran Bondes årtal till 1575–1840 men borde vara 1757–1840, i band två, s. 15 har dubblerad text om konstnär 18 och i ätterregistret i alla band anges band tre, s. 53 för friherre Franc-Sparre, den korrekta sidan är s. 536.

I inledningen skriver Bäckmark att ett vapen beskrivs enligt ”vad vapnet innehåller och varför – där så är känt, eller tänkbara förklaringar till bilderna finns.” Kända förklaringar på ett vapens utseende är en hög ambitionsnivå som förefaller svår att uppnå. Det förutsätter i princip kännedom till allt som skrivits om adelsvapen tillhörande svenska adelsätter och vem har det? Denna recensent tillåter sig att hänvisa till Heraldisk Tidskrift nr. 103 där vapnen för ätterna F152, A1482, A1725 och A2147 behandlas.

För i synnerhet äldre och utdöda ätter hemmahörande i Finland gäller, att för mångas vidkommande publiceras deras vapen nu i färg. Standardverket om äldre adelsätter i Finland är fortfarande July Ramsays *Frälseläcker i Finland intill stora ofreden* med svartvit vapenåtergivning. Många av dessa vapen hittas i finska kyrkor på huvudbaner och anvapen, men är som oftast svåråtkomliga, och det gäller i synnerhet vapensköldar deponerade i museernas lagerutrymmen. Finlands Riddarhus inrättades på 1800-talet och här hittas endast introducerade ätters vapen. Med *Riddarhusets vapensköldar* har en stor del av dessa vapen nu gjorts tillgängliga.

I varje band finns ett alfabetiskt ätterregister och i band tre dessutom ätterna i nummerordning, ett person- och sakregister och nog så viktigt ordförklaringar. Här hittas även käll- och litteraturförteckning. Denna sista är inte omfattande. En av orsakerna är att slutkommentarerna i respektive band också innehåller källhänvisningar, så till vida relevant, då litteratur angående enskilda ätter lämpligt placeras här. Tyvärr hittas exempel på otillräckliga hänvisningar. I slutkommentarerna band ett s. 499 hänvisas för ätterna Store och Stiernkors till *Riska* (1959) som man förgäves söker bland slutkommentarerna eller i litteraturlistan. Samma sak gör sig gällande för ätterna Jägerhorn av Storby (s. 500), Beurræus (s. 502), Forbes (s. 505), Sabelstierna (s. 506) och Giös (s. 508) som hänvisar till *von Christerson* (2012). Den förra gäller Tove Riskas bidrag till Kaland's kyrka i första bandet av verket *Suomen kirkot, Finlands kyrkor*, som Finska Fornminnesföreningen började ge ut år 1959, den senare recensentens artikel 'Huvudbaner och anvapen i Finland' i Heraldisk Tidskrift nr. 111 från mars 2015.

Under Lunds Universitetsbibliotek anges att här förvaras ätten von Hermanssons (A1896) sköldebrev. Men av introducerade ätters sköldebrev förvaras här exempelvis också drottning Kristinas vapenförbättringsbrev 1650 till greve Magnus Gabriel De la Gardie (G3) med anledning av att han förlänats grevskapet Arensburg på Ösel, friherrebrevet 1652 för Arvid Forbes (F35) och friherrebrevet 1832 för generallöjtnanten Bengt Erland Franc-Sparre (F382), drottning Kristinas sköldebrev 1647 för adliga ätten von Weidenhain (A413) och naturalisationsbrevet 1651 för Peter Forbes (A542), alla i De la Gardieska arkivet.

Dessa anmärkningar skall dock på intet sätt stå i vägen för det faktum, att Sveriges Riddarhus på ett magnifikt sätt har presenterat sitt enastående heraldiska arv och att Magnus Bäckmark med *Riddarhusets vapensköldar* visat sig vara rätt person till publikationen. Han har med sin heraldiska expertis och genom vapenbeskrivningarna all heder av sitt arbete. Likaså är de olika författarna till textbidragen välvalda och har med lättflytande pennor bidragit till en helhet som lätt kunde ha blivit ett verk för specialister. Nu

föreligger i stället både en källpublikation, ett betydande bidrag till svensk adelsheraldik och inte minst ett förnämligt bokverk om heraldik. Det kommer att bli ett standardverk som bör stå på bokhyllan hos envar med den minsta gnutta intresse för detta område.

Carl-Thomas von Christerson

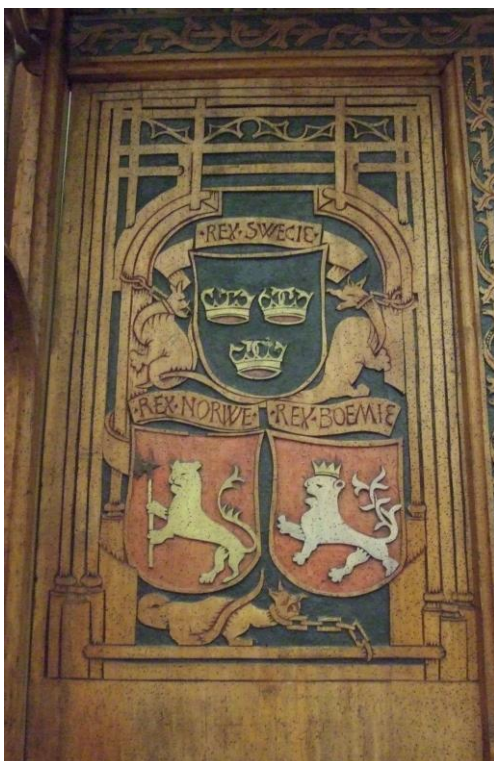
EN HERALDISK KORSTOL

På Nationalmuseet i Budapest udstilles en gotisk korstol med en række våbener for europæiske konger. Korstolen fra 1483 stammer fra kirken St. Egidius (St. Giles) i byen Bardejov i Slovakiets nordøstlige del, ikke så langt fra grænsen til Polen. På det tidspunkt hørte Bardejov til kongeriget Ungarn, den gang et af Europas største riger med Matthias Corvinus som konge. Han var konge af Ungarn og Kroatien 1458-1490 og af dele af Böhmen fra 1469-1490. Navnet Corvinus fik han efter den sorte ravn han førte i sit våbenskjold. Den treskibede kirke, der oprindeligt hørte til et cistercienserkloster, er formentlig opført i det 13. århundrede men blev ombygget og betydeligt udvidet i årene efter 1448. I 1464 fik det nye højkor hvælvinger. Korstolen kom 1915 til Nationalmuseet sammen med en tilsvarende med seks sæder. Det menes at korstolene ikke har stået i koret, men snarere ved et alter i kirkeskibet eller i et sidekapel hvor det prægtige håndværk bedre kunne ses. Formentlig har korstolene tilhørt en af byens fornemme borgerlige sammenslutninger, en kirkelig sammenslutning eller byens højeste embedsmænd. Korstolen er skåret i lindetræ og er et snedkerarbejde af højeste klasse. Som den ses i museet i dag er den imidlertid en sammenstykning af de to oprindelige korstole med genbrug af de rigt udsmykkede ryglæn med våbenskjoldene, de fem sæder og dele af det rige billedskærerarbejde. Ombygningen skete i mellemkrigsårene for at skabe et smukt udstillingsobjekt.

Over den midterste bänk ses til højre våbenet for kong Mathias Corvinus (1443-1490) og til venstre våbenet for dronning Beatrix af Aragonien (1457-1508). De to kroner overgår i et intrikat udskåret grenværk. De øvrige våbener er over bænken længst til venstre kongerne af Sverige, Norge og Böhmen, følgende bänk Ungarn, Spanien og England, over den fjerde bänk kongerne af Cypren, Navarra (Avernie), Aragonien og Sicilien og over den stolen længst til højre kongerne af Frankrig og Danmark. Våbenerne er indrammet af listeværk og omgivet af lænkede drager, vinranker og filigranagtigt grenværk.

For interesserede findes en grundigere tysksproget omtale af korstolens historie på https://issuu.com/stamarka/docs/marosi_ern

Carl-Thomas von Christierson